

Юрків Н.Я.,

кандидат економічних наук,
заслужений економіст України,
завідувач відділу бюджетних видатків
соціальної сфери та економічного розвитку
Науково-дослідного фінансового інституту
ДННУ “Академія фінансового управління”

РЕГІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Проаналізовано економічні загрози, ризики та небезпеки для регіонів України. Визначено вплив регіональних чинників на фінансову безпеку реального сектору економіки України. Запропоновано систему індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки регіону та їх порогові значення.

The analysis of economic threats, risks and dangers is studied for the regions of Ukraine. The author determines the influence of regional factors on financial safety in the real the sector of economy of Ukraine and suggests the system of indicators for the estimation of financial strength of region security and their threshold values.

Ключові слова: фінансова безпека, регіональні чинники, реальний сектор економіки, індикатори оцінки.

Досягнення динамічного зростання реального сектору економіки¹ є умовою забезпечення фінансової безпеки України, адже він безпосередньо пов'язаний із наповненням бюджету від прибутку галузей матеріального виробництва. В умовах післякризового відновлення вітчизняної економіки система фінансової безпеки суб'єктів реального сектору має поєднувати надбання сучасної економічної науки та діяти на попередження виникнення кризи, а не за фактом її настання. Тому на часі — розробка системи заходів із боку держави та суб'єктів господарювання для попередження розвитку кризових явищ, забезпечення ефективної діяльності реального сектору економіки.

На наш погляд, потрібно розглянути можливість проведення моніторингу фінансового стану реального сектору економіки (як загалом, так і на рівні окремих організацій), а також проаналізувати зовнішні чинники з метою раннього виявлення ознак її кризового розвитку, визначення масштабів кризового стану. Крім того, варто дослідити основні чинники погіршення стану фінансової безпеки суб'єктів господарювання та реального сектору економіки загалом; розробити й реалізувати заходи із запобігання кризам та попередження банкрутства; контролювати процес формування системи забезпечення фінансової безпеки та оцінювати результати з допомогою фінансового інструментарію. Така система стане дієвим інструментом запобігання кризам у реальному секторі економіки та сприятиме забезпеченню стабільної й ефективної фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

¹ Реальний сектор економіки — це галузі економіки, що виробляють матеріально-речовий продукт, нематеріальні форми багатства й послуги, за винятком операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах.

Дослідженнями у сфері фінансової безпеки держави та суб'єктів господарювання реального сектору економіки, а також окремими теоретичними аспектами формування системи фінансової безпеки, займалися Е. Альтман, Дж. Агенті, О.І. Барановський, В. Бівер, М.Д. Білик, І.Ф. Білько, І.О. Бланк, О.Д. Василик, І.М. Вахович, О.С. Власюк, З.В. Герасимчук, К.С. Горячева, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, Т.І. Єфименко, І.М. Камінська, Л.О. Лігоненко, Т.М. Мельник, В.П. Москаленко, В.І. Мунтян, Б.А. Райзберг, Р. Таффлер, О.О. Терещенко, В.Т. Шлемко та багато інших учених.

Високо оцінюючи їхній внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів забезпечення фінансової безпеки держави та суб'єктів господарювання, маємо вказати на необхідність розвитку теоретичної бази фінансової безпеки реального сектору економіки. На сьогодні є цілий ряд нерозв'язаних проблем у цій сфері, зокрема пов'язаних із фінансовою діагностикою та прогнозуванням кризових явищ, вибором фінансових важелів і методів забезпечення фінансової стабільності та ефективної діяльності, а також оцінкою їх реалізації.

Метою статті є визначення впливу регіональних чинників на фінансову безпеку реального сектору економіки України.

Дослідження фінансової безпеки реального сектору економіки в регіональному вимірі повинне проводитися на стику таких наукових напрямів, як фінансова безпека держави, фінансова безпека суб'єктів господарювання, регіональна й національна економіка. Розглянемо таку безпеку як складову фінансової безпеки регіону.

Семантичний аналіз існуючих досліджень щодо визначення поняття фінансової безпеки регіону з урахуванням підходів, запропонованих З.В. Герасимчук, І.М. Вахович та І.М. Камінською², результати котрого наведені в табл. 1, дає підстави для висновку, що фінансова безпека реального сектору економіки в регіональному вимірі — це стійкий стан захищеності регіонів, за якого відсутній, попереджений або нейтралізований вплив дестабілізуючих фінансових чинників на забезпечення стабільності, ефективності та збалансованості розвитку реальних секторів їхніх економік.

Фінансова безпека має внутрішній і зовнішній аспекти. Внутрішній спрямований на стимулювання розвитку, збільшення фінансового потенціалу реального сектору економіки для забезпечення балансу потреб і фінансових можливостей регіонів, з одного боку, та балансу фінансових інтересів їх соціальної, економічної й екологічної сфер — з другого.

Зовнішній аспект передбачає певну фінансову незалежність та одночасне поєднання фінансової безпеки реального сектору економіки з регіональною й

² Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: Монографія. — Луцьк: Надтир'я, 2006. — 220 с. — Бібліогр.: с. 214—217; Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. Управління фінансовими ресурсами регіону: Монографія. — Луцьк: Надтир'я, 2005. — 198 с. — Бібліогр.: с. 170—172.

загальнодержавною. Особливого значення при цьому набуває конкуренція між регіонами у відстоюванні власних фінансових інтересів. За словами Г. Пастернака-Таранушенка, в кожній державі має місце певне розбалансування в розвитку регіонів, що є джерелом напруженості в ній³. Якщо воно досягне певної межі, почнуться серйозні негаразди: між регіонами виникатимуть або загострюватимуться суперечності, протистояння, конкуренція, що стане передумовою появи фінансових загроз.

Як показав аналіз чинників фінансової безпеки регіонів, вона залежить від їх ресурсного потенціалу, інвестиційної активності, фінансово-бюджетного, трудового й матеріально-технічного забезпечення, методів управління господарством, розвитку інфраструктури, лобювання інтересів регіону у вищих органах влади тощо⁴. Негативний вплив внутрішніх чинників спричинений невмінням знаходити компроміси при розв'язанні конфліктів, неспроможністю регіону до саморозвитку, його низькою інноваційною активністю тощо. Негативний вплив зовнішніх чинників на фінансову безпеку країни та її регіонів проявляється у зниженні їх конкурентоспроможності та рівня життя населення. Треба зауважити, що наведені чинники можуть впливати на рівень фінансової безпеки розвитку регіонів із різною силою, отже, слід розрізняти стани фінансової безпеки на основі визначення допустимої інтенсивності впливу негативних факторів.

В.П. Мартинюк виділяє такі стани фінансової безпеки за інтенсивністю впливу негативних чинників⁵:

— нормальний стан: відсутність загроз для фінансової безпеки або їх слабкий вплив, що нейтралізується плановими діями системи управління чи самими ринковими процесами;

— передкризовий стан: повернення до нормальних значень індикативних показників можливе шляхом мобілізації власних внутрішніх ресурсів системи. В такій ситуації потрібно вживати термінових, інколи досить високозатратних заходів із нейтралізації й відведення загроз.

Утім, на нашу думку, виділення лише двох станів не дає змоги оцінити інтенсивність впливу негативних факторів на рівень фінансової безпеки.

О. Татаркін, О. Романова, О. Куклін і В. Яковлев виділяють нормальний, передкризовий і кризовий стани безпечного функціонування регіону. При розрахунках порогових значень дослідники виділяють два індикатори — для передкризового й кризового станів⁶.

³ Пастернак-Таранушенка Г. Безпека: система, підсистема, оцінки, нова зброя // Економіка України. — 2000. — № 12. — С. 53.

⁴ Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. Управління фінансовими ресурсами регіону: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2005. — 198 с. — Бібліогр.: с. 170—172.

⁵ Мартинюк В.П. Методологічні основи оцінки стану фінансової безпеки держави // Фінанси України. — 2003. — № 2. — С. 122.

⁶ Татаркин А. и др. Экономическая безопасность как объект регионального исследования / А. Татаркин, О. Романова, О. Куклин, В. Яковлев // Вопросы экономики. — 1996. — № 6. — С. 81.

Таблиця 1. Основні підходи до визначення фінансової безпеки регіону

Автор, праця	Авторське визначення поняття	Визначальні ознаки
<p>1</p> <p>В.І. Мунтян (див.: Мунтян В.І. Економічна безпека України: Моногр. — К.: КВЦ, 1999. — 462 с.), В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько (див.: Шлемко В.Т., Білько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / Рада національної безпеки і оборони України, Нац. ін-т стратег. досліджень. — К.: НІСД, 1997. — 143 с.)</p>	<p>2</p> <p>Стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової системи, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання</p>	<p>3</p>
<p>М.М. Ермошенко (див.: Ермошенко М.М. Фінансова безпека держави: Моногр. — К.: КНТЕУ, 2001. — 308 с.)</p>	<p>Стан фінансово-кредитної сфери, який характеризується збалансованістю та якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатність обсягів фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання, населення та загалом ефективне функціонування національної економічної системи й соціальний розвиток</p>	<p>Збалансованість, стійкість, здатність, якість, захищеність, ефективність</p>
<p>О.І. Барановський (див.: Барановський О.І. Фінансова безпека: Моногр. / НАН України, Ін-т екон. та прогноз. — К.: Фенікс, 1999. — 338 с.)</p>	<p>Стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання</p>	<p>Збалансованість, регулювання</p>
<p>Б.В. Губський (див.: Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: Моногр. — К.: Укрархбудінформ, 2001. — 122 с.)</p>	<p>Забезпечення такого розвитку фінансової системи, фінансових відносин і процесів у економіці, за якого створюються необхідні фінансові умови для соціально-економічної й фінансової стабільності країни, збереження цілісності та єдності фінансової системи (включаючи грошову, бюджетну, кредитну, податкову та валютну системи), успішного подолання внутрішніх і зовнішніх загроз у фінансовій сфері</p>	<p>Стабільність, цілісність та єдність</p>
<p>С.В. Кульпінський (див.: Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами // Фінансовая консультація. — 2000. — № 13. — С. 16–22)</p>	<p>Цілеспрямований комплекс заходів фінансової й монетарної політики з метою досягнення стабільності фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату</p>	

Закінчення табл. 1

1	2	3
<p>О.І. Барановський (див.: <i>Барановський О.І. Фінансова безпека: Моногр. / НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. — К.: Фенікс, 1999. — 338 с.</i>)</p>	<p>Якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків та прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів</p>	<p>Якість</p>
<p>О.Д. Василик, С.В. Мочерний (див.: <i>Василик О., Мочерний С. Фінансова безпека // Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т. 3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: ВЦ "Академія", 2002. — 952 с.</i>)</p>	<p>Стан фінансової системи, за якого наявна стійка національна валюта, відсутня загрозна для розвитку економіки величина внутрішнього й зовнішнього боргів, забезпечується стійке економічне зростання за відсутності або низьких рівнів інфляції</p>	<p>Стійкість економічного зростання</p>
<p>Е.С. Дмитренко (див.: <i>Дмитренко Е. Фінансова безпека держави потребує нормативно-правового врегулювання // Віче. — 2003. — № 10 (139). — С. 53—55</i>), О.І. Барановський (див.: <i>Барановський О.І. Фінансова безпека: Моногр. / НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. — К.: Фенікс, 1999. — 338 с.</i>)</p>	<p>Надійма захищеність фінансової системи країни від внутрішніх і зовнішніх загроз, що перешкоджають ефективному використанню її фінансових ресурсів у інтересах окремої людини, трудового колективу та суспільства</p> <p>Стан захищеності життяво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз</p>	<p>Захищеність</p>
<p>В.В. Бурцев (див.: <i>Бурцев В.В. Факторы финансовой безопасности России // Менеджмент в России и за рубежом. — 2001. — № 1. — С. 55—69</i>)</p>	<p>Рівень захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин</p>	<p>Здатність, стійкість, нейтралізація, запобігання, ефективність</p>
<p>О.І. Барановський (див.: <i>Барановський О.І. Фінансова безпека: Моногр. / НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. — К.: Фенікс, 1999. — 338 с.</i>)</p>	<p>Здатність державних органів забезпечувати стійкість економічного розвитку держави, платіжно-розрахункової системи та основних фінансово-економічних параметрів; нейтралізувати вплив світових фінансових криз і навмихних дій світових гравців, пільових структур на національну економічну й соціально-політичну систему; запобігати великомасштабному відливу капіталів за кордон, із реального сектору економіки; запобігати конфліктам між владами різних рівнів із приводу розподілу й використання ресурсів бюджетної системи; залучати й ефективно використовувати кошти іноземних заощаджень; запобігати злочинам і адміністративним правопорушенням у фінансових правовідносинах</p>	<p>Забезпеченість, достатність</p>
<p>Ю.І. Любимцев, А.М. Логвіна (див.: <i>Любимцев Ю., Логвина А. Концепция финансовой безопасности (общегосударственный и региональный аспекты) // Вопросы экономики. — 1998. — № 3. — С. 55—64</i>)</p>	<p>Рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, регіону, галузі, сектору економіки, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб та виконання існуючих зобов'язань</p>	<p>Розвиток, стабільність, протистояння загрозам</p>
<p>О.І. Барановський (див.: <i>Барановський О.І. Фінансова безпека: Моногр. / НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. — К.: Фенікс, 1999. — 338 с.</i>)</p>	<p>Частина економічної безпеки, що базується на незалежності, ефективності й конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів та наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів</p>	<p>Незалежність, ефективність, конкурентоспроможність, збалансованість</p>

Джерело: складено за результатами аналізу зазначених праць.

Г.О. Ковальова, погоджуючись із попередніми авторами, додатково розбиває передкризовий стан на декілька стадій: передкризову 1 (початкова стадія передкризового стану); передкризову 2 (власне передкризова стадія) та передкризову 3 (критична стадія, що може перейти в критичну зону). Критичну стадію вона поділяє ще на три стадії: кризу 1 (нестабільна стадія); кризу 2 (стадія загроз) та кризу 3 (надзвичайна стадія)⁷.

На наш погляд, такий підхід надто деталізований та не дає змоги об'єктивно визначити ступінь фінансових загроз, адже досить мала різниця між показниками може істотно вплинути на визначення стану країни та її регіонів, що, у свою чергу, призведе до розробки помилкових стратегічних і тактичних заходів з усунення чи нейтралізації загроз.

Пропонуємо узагальнюючий перелік факторів, які чинять негативний вплив на рівень фінансової безпеки регіонів України:

1. Зовнішні фактори:

— *на світовому рівні*: кризові тенденції світової фінансової системи; зміна кон'юнктури світових цін і зовнішньої торгівлі; зміна процентних ставок на світовому ринку; посилення глобалізаційних процесів та конкуренції між державами у фінансовій сфері; агресивне завоювання потужними країнами світового фінансового простору; тінізація світової фінансової системи; безконтрольність зовнішніх фінансових операцій, пов'язаних із їх інтенсифікацією й мобільністю через широке застосування новітніх інформаційних технологій; недооцінка світовою спільнотою економічних перетворень в Україні тощо;

— *на загальнодержавному рівні*: політична нестабільність у країні; недостатній обсяг міжнародних резервів; високий рівень внутрішнього й зовнішнього боргів; низька інвестиційна привабливість; недосконалість бюджетної системи, міжбюджетного регулювання; дефіцит державного бюджету; недосконале правове регулювання фінансово-кредитної сфери; неефективність податкової й валютної політики держави; високий рівень інфляції та тінізації економіки; великі процентні ставки за кредитами; високий рівень монополізму на фінансовому ринку, нестабільність фінансового й валютного ринків; недосконалість банківської системи, розходження її інтересів із інтересами реального сектору економіки; надмірний державний борг; надмірна залежність національної економіки від іноземного інвестування; неефективна протекціоністська політика тощо.

2. Внутрішні фактори:

— *економічні*: низька ресурсна забезпеченість економічної сфери регіонів; недостатня податкоспроможність регіонів; низькі інвестиційна привабливість і активність регіонів; прорахунки в інвестиційній політиці; неправильний вибір фінансових пріоритетів регіонального розвитку; дефіцит місцевих бюджетів; значне податкове навантаження на суб'єктів господарювання; нерозвиненість ринку

⁷ Экономическая безопасность Свердловской области / Г.А. Ковалева и др.; под ред. Г.А. Ковалевой, А.А. Куклина. — Екатеринбург, 2003. — 442 с.

фінансових послуг; недосконалість регіональної влади; недостатній інноваційний розвиток регіону; висока зношеність основних засобів;

— *соціальні*: зниження заробітної плати та інших соціальних виплат; недофінансування соціальної сфери; зростання безробіття; недостатні заощадження населення; зростання податків з доходів громадян; втрата інвестованих і депозитних коштів; збільшення процентних ставок за кредитами; непередбачені фінансові витрати; підвищення цін на матеріальні блага, тарифи, послуги; знецінення грошових заощаджень;

— *екологічні*: брак інвестицій у основний капітал на охорону навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів; недоотримання та нецільове витрачання екологічних зборів; недостатні видатки на капітальний ремонт основних засобів природоохоронного призначення; замала фінансова підтримка на охорону біологічного різноманіття;

— *науково-технологічні*, які пов'язані з використанням застарілих технологій і обладнання, що гальмує процеси їх модернізації та оновлення;

— *інформаційні*, котрі виникають унаслідок браку інформації про зовнішнє середовище, що не забезпечує зворотного зв'язку;

— *матеріальні*, які пов'язані зі знищенням обладнання та інших засобів виробництва;

— *правові*, що виникають через недосконалість правової бази, а тому змушують підприємства маневрувати між законами та підзаконними актами.

Результати аналізу економічних загроз, ризиків і небезпек для регіонів України та їх можливих наслідків подано в табл. 2.

Інтенсивність впливу несприятливих чинників на рівень безпеки регіону досліджувалася І.М. Вахович, З.В. Герасимчук і Н.С. Вавдіюк, котрі виділяють такі стани регіональної системи: небезпечний, загрозовий, ризику та безпеки⁸. При цьому ризик розглядається ними як імовірність виникнення несприятливої ситуації в регіоні; загроза — як існування негативних факторів, що чинять дестабілізуючий вплив на функціонування регіону, порушуючи його стійкість щодо задоволення потреб населення; небезпека — як стан деструктивного впливу дестабілізуючих чинників на безпеку регіону, внаслідок чого останній втрачає здатність до самовідтворення, що призводить до колапсу регіону. Для ранжування регіонів країни за рівнем фінансової безпеки їх розвитку названі автори пропонують застосовувати формулу “золотого поділу”⁹.

Враховуючи вплив розглянутих чинників на рівень фінансової безпеки регіону, його оцінку доцільно проводити з допомогою сукупності індикаторів, які також можна поділити на зовнішні й внутрішні.

⁸ Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. Управління фінансовими ресурсами регіону: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2005. — 198 с. — Бібліогр.: с. 170—172; Герасимчук З.В., Вавдіюк Н.С. Економічна безпека регіону: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 244 с. — Бібліогр.: с. 44.

⁹ Герасимчук З.В., Вавдіюк Н.С. Зазнач. праця. — С. 66.

Таблиця 2. Економічні загрози, ризики для фінансової безпеки регіонів України та їх можливі наслідки

Загрози та ризики	Причини	Можливі наслідки	Регіони
Низькі прибутковість та ефективність діяльності суб'єктів господарювання	Недостатні активність менеджерів організацій, налагодженість системи стимулювання працівників, висока вартість залученого капіталу	Низький рівень наповненості бюджету, доходів населення та соціальних виплат, зменшення інвестиційної й інноваційної активності в регіоні	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська області
Низький рівень внутрішніх і зовнішніх інвестицій	Брак фінансових ресурсів, низькі інвестиційна привабливість об'єктів інвестування та рівень поширення інформації про потенційних інвесторів і об'єкти інвестування, відсутність сприятливого інвестиційного клімату	Відсутність можливостей для розширення діяльності суб'єктів господарювання	Чернівецька, Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Тернопільська, Черкаська області
Недостатнє запровадження нововведень	Недостатнє фінансування наукових досліджень, низька якість робочої сили, відсутність дієвих стимулів інноваційної активності	Зниження конкурентоспроможності та фінансового потенціалу регіону	Чернівецька, Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Тернопільська, Черкаська області
Зменшення фінансового потенціалу регіону	Недосконалі міжбюджетні відносини, нарощення тіньового капіталу регіону, низька прибутковість його економічної діяльності	Уповільнення темпів економічного розвитку регіону, зменшення доходів населення, загострення екологічних проблем	Тернопільська, Волинська, Закарпатська, Вінницька, Рівненська, Хмельницька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Чернівецька області

Джерело: Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 220 с. — Бібліогр.: с. 214—217; Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. Управління фінансовими ресурсами регіону: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2005. — 198 с. — Бібліогр.: с. 170—172.

Зовнішні індикатори вказують на міру опосередкованого впливу на фінансову безпеку конкретного регіону та визначаються рівнем фінансової безпеки держави за показниками, що характеризують стан боргової, бюджетної, грошової й валютної, інвестиційної, а також зовнішньоторговельної безпеки держави. Застосування зазначених індикаторів при розрахунку рівня фінансової безпеки регіону обумовлене істотним впливом на цю величину рівня фінансової безпеки держави, адже якщо загальнодержавні потреби не будуть забезпечені достатніми фінансовими ресурсами, про фінансову безпеку будь-якого регіону не може бути й мови¹⁰.

Внутрішні індикатори характеризують безпосередній стан фінансової забезпеченості потреб економічної, соціальної й екологічної сфер регіону порівняно з пороговими значеннями. Пропоновану систему індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки регіону та їх порогові значення наведено в табл. 3.

¹⁰ Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 220 с. — Бібліогр.: с. 214—217.

Таблиця 3. Система індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки регіону та їх порогові значення

Індикатори	Порогове значення
1	2
Зовнішні	
<i>Стану боргової безпеки</i>	
Державний борг, % ВВП	< 30–35; 60
Темп зростання державного боргу відносно темпу зростання ВВП, од.	< 1
Внутрішній державний борг, % ВВП	< 30; 60
Зовнішній державний борг, % ВВП	< 25; 40
Зовнішній державний борг, % експорту товарів і послуг	< 165
Відношення платежів за державним боргом до ВВП, %	< 7
Відношення платежів за державним боргом до доходів держбюджету, %	< 45
Частка платежів на обслуговування й погашення державного боргу в загальному обсязі витрат державного бюджету, %	< 20
Відношення державного боргу до доходів держбюджету, %	< 300
Заборгованість уряду за державними цінними паперами, % ВВП	< 30
Зовнішня заборгованість на одну особу населення (для країн із перехідною економікою), дол. США	< 200
<i>Стану бюджетної безпеки</i>	
Видатки держбюджету, % ВВП	< 20
Частка зовнішніх запозичень у покритті дефіциту державного бюджету, %	< 30
Дефіцит державного бюджету, % ВВП	< 3
Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу населення між регіонами, %	20–30
Відношення податкового навантаження до ВВП, %	4–5
<i>Стану грошової й валютної безпеки</i>	
Швидкість обігу грошової маси, оборотів на рік	1–2
Обсяг готівки, % ВВП	< 4
Грошова маса М1, % ВВП	> 15
Рівень монетизації економіки ($M2 \cdot 100 / \text{ВВП}$), %	> 50; 70–80
Рівень доларизації грошового обігу (частка грошової маси в іноземній валюті в М3), %	< 10
Відношення обсягу золотовалютних резервів до річного обсягу імпорту, %	> 25
Рівень забезпеченості національної валюти в готівці валютними резервами, %	> 100
Річний темп інфляції, %	< 20
<i>Стану інвестиційної безпеки</i>	
Темпи приросту ВВП, %	> 3
Обсяги інвестицій, % ВВП	25
Обсяг інвестицій у основний капітал, % ВВП	> 17–20; 25
Обсяг прямих іноземних інвестицій, % ВВП	> 5
<i>Стану зовнішньоторговельної безпеки</i>	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	> 1
Коефіцієнт відкритості економіки (відношення експорту й імпорту до ВВП), %	72
Експортна квота, відношення експорту до ВВП, %	50
Коефіцієнт імпортової залежності, відношення імпорту до ВВП, %	20; 50
Сальдо зовнішньоторговельної діяльності (експорт за мінусом імпорту)	> 0

1	2
Внутрішні	
Частка ВРП регіону у ВВП країни, %	3,7
Дефіцит консолідованого бюджету, % ВРП	3,5
Витратна частина консолідованого бюджету, % ВДВ	20
Частка податків у обсязі ВРП, %	35
Частка доданої вартості в загальному обсязі виготовленої продукції, %	25–30
Частка регіональних дотацій територіального бюджету в загальному обсязі його доходів, %	10
Відношення обсягу трансфертів із державного бюджету до ВДВ, %	5–6
Частка внутрішніх джерел фінансування місцевих бюджетів, %	> 80
Співвідношення рівня ВДВ на одну особу населення в регіоні та країні загалом	1,0
Темп інфляції за середньорічним темпом зростання індексу цін споживчого ринку, %	8
Інвестиції в основний капітал, % ВДВ	20
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	min 1
Частка експорту у ВРП регіону, %	50
Частка імпорту у ВРП регіону, %	50
Частка імпорту у внутрішньому споживанні населення, %	25
Кредитні надходження до економіки, % ВДВ	50
Частка нових видів продукції в загальному обсязі випуску продукції, %	15
Кількість підприємств регіону, які впроваджують інновації, %	23
Частка інвестицій інноваційного спрямування в загальному обсязі інвестицій у основний капітал, %	25
Частка витрат на науку, % ВДВ	2,5
Обсяг роздрібного товарообігу, % ВРП	40

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Порівняння фактичних даних по регіонах із пороговими значеннями дасть змогу визначити рівень безпеки їх розвитку за окремими аспектами. При цьому індикатори фінансової безпеки доцільно поділити ще на такі дві групи: 1) ті, за якими перевищення фактичних даних над пороговими є сприятливим для фінансової безпеки регіону, — стимулятори; 2) ті, за котрими перевищення фактичних даних над пороговими негативно впливають на фінансову безпеку регіону, — дестимулятори. Для оцінки рівня фінансової безпеки регіону загалом треба провести інтегральну оцінку впливу всіх дестабілізуючих факторів за модифікованою формулою середньої геометричної. Такий підхід дає змогу врахувати кожен чинник, що впливає на рівень фінансової безпеки.

Визначити зону фінансової безпеки (небезпеки) допомагає її інтегральний рівень (табл. 4).

З допомогою описаного підходу можна діагностувати вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на фінансову безпеку регіону та об'єктивно оцінити її рівень. Позиціонування регіонів України за рівнем стійкого розвитку показано в табл. 5.

Таблиця 4. Визначення зони фінансової безпеки за її інтегральним рівнем

Зона фінансової безпеки чи небезпеки	Інтегральний рівень фінансової безпеки регіону
Небезпеки	від 0 до 0,25
Передкризового стану	від 0,26 до 0,50
Реальних загроз	від 0,51 до 0,75
Ризику	від 0,76 до 1,0
Безпеки з певним запасом фінансової міцності	1,0 і більше

Джерело: складено за експертними оцінками.

Таблиця 5. Позичування регіонів України відповідно до зони безпеки за рівнем стійкого розвитку

Зона фінансової безпеки чи небезпеки стійкого розвитку	Позиція регіонів за рівнем стійкого розвитку			Кількість регіонів
	Сильна	Нейтральна	Слабка	
Небезпеки	—	—	—	—
Передкризового стану	—	—	—	—
Реальних загроз	—	Волинська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Тернопільська, Хмельницька області	Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Івано-Франківська, Луганська, Рівненська, Сумська, Харківська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області	20
Ризику	м. Київ	Дніпропетровська, Полтавська області	АР Крим, Донецька, Херсонська області, м. Севастополь	7
Безпеки	—	—	—	—
Кількість регіонів	1	8	18	27

Джерело: складено за експертними оцінками.

Запобігти або нейтралізувати вплив негативних чинників на рівень фінансової безпеки регіону та забезпечити його збалансований розвиток можна лише на основі проведення відповідної політики, що базується на принципах стійкого розвитку регіону.

Політику фінансової безпеки регіону можна розглядати як систему фінансових цілей, заходів і дій, спрямованих на узгодження фінансових потреб та інтересів економічної, соціальної й екологічної сфер регіону та захист останнього від впливу внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів шляхом використання наявних і потенційних можливостей запобігання, усунення чи нейтралізації цього впливу. Така політика реалізується регіональними та центральними органами законодавчої, виконавчої й судової влади, органами місцевого самоврядування, населенням, які виступають її суб'єктами. Мета політики фінансової безпеки регіону підпорядкована загальній меті регіональної політики фінансового забезпечення стійкого розвитку та полягає у фінансовому забезпеченні потреб регіону, попередженні та нейтралізації впливу дестабілізуючих факторів на їх задоволення.

Відповідно до зазначеної мети, політика фінансової безпеки регіону повинна виконувати такі завдання, як:

- діагностика та прогнозування зовнішніх і внутрішніх загроз забезпеченню реалізації фінансових інтересів регіону;

- визначення найгостріших фінансових проблем регіону, ранжування їх за мірою небезпеки;

- розробка системи фінансових заходів, спрямованих на розв'язання фінансових проблем, створення фінансових механізмів захисту регіональних інтересів;

- запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз фінансовим інтересам регіону;

- диверсифікація фінансових джерел та оптимізація фінансових потоків для забезпечення збалансованості сфер стійкого розвитку відповідно до встановлених критеріїв безпеки;

- підвищення ефективності використання наявних фінансових ресурсів регіону, контроль їх обсягів.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити таке. Під фінансовою безпекою реального сектору економіки в регіональному вимірі пропонується розуміти стійкий стан захищеності регіонів, за якого відсутній, попереджений або нейтралізований вплив дестабілізуючих фінансових чинників на забезпечення стабільності, ефективності та збалансованості розвитку реальних секторів їхніх економік.

Результати оцінки рівня фінансової безпеки регіонів за запропонованими індикаторами свідчать про ефективність загальнодержавної та недосконалість регіональної політики фінансового забезпечення стійкого розвитку. Більшість регіонів України перебуває в зоні реальних фінансових загроз, що вимагає перегляду регіональної політики фінансового забезпечення стійкого розвитку країни.

Для забезпечення нарощення фінансового потенціалу, захищеності інтересів, стійкості регіонів та протистояння дестабілізуючим факторам, а також стабільності ситуації та регіонального розвитку пропонується вжити комплекс заходів щодо визначення найгостріших фінансових проблем регіонів, ранжування їх за мірою небезпеки, пріоритетністю розв'язання шляхом створення фінансових механізмів захисту інтересів стійкого розвитку, диверсифікації фінансових джерел, оптимізації фінансових потоків та підвищення ефективності використання наявних фінансових ресурсів регіонів.